

The Necropolis of Kamilari in the Messara

Luca Girella - Uninettuno

Ilaria Caloi - University Cà Foscari of Venice

The site and research

The necropolis of Kamilari was investigated in 1959 on behalf of the Italian Archaeological Mission in Crete by School Director Doro Levi, with the assistance of Luigi Rocchetti, and published in 2019 in the School's Monographs by Luca Girella and Ilaria Caloi. It consists of three tholos tombs: Tholos A, the largest and best preserved, Tholos B, half of which is visible, and Tholos C, only partially investigated.

The Kamilari complex was founded at a later time than the better known pre-Palaeolithic tholos tomb necropolis of the Messara; in fact, it was built in MM IB, at the same time as the foundation of the First Palace of Phaistos. The uniqueness of Kamilari in the funerary landscape of Crete lies both in its foundation at the time of the First Palaces and in the continuity of its use for almost 600 years: from the 19th to the end of the 14th century (MM IB - TM IIIA2), only to be reused between the 8th and 7th centuries and in the Hellenistic-Roman period (Tholos C alone).

The Tholos A in the Protopalatial Period

Built in the MM IB, Tholos A underwent progressive structural modifications, linked to changes in funerary ritual (Fig. 1, left, Aerial view of Tholos A). In its initial phase, the tomb is composed of the circular chamber, outbuildings α and β , and the courtyard; subsequently new rooms (δ and γ) are added and transformations occur in the use of rooms as ossuaries and storage rooms) (Fig. 1, right, Construction phases of the Tholos A: a) MM IB; b) MM IIB; c) MM III and later periods). An increasingly differentiated use of the courtyard can also be observed, with the installation of a peribolos with a door and an altar.

Intended for collective burials (the recovery in 2009 of bone remains unearthed during the excavation made it possible to reconstruct a number of deceased of 22.3 per 100 years, imagining one or two family groups in the use of the tomb), Tholos A becomes (from MM IIA) the focus of ceremonial activities centred on the consumption of beverages, as demonstrated by the use of ceramic forms (skouteli, cup, olletta) and ceremonial labels typical of the rituals of the nearby centre of Festòs. The transformation of rooms into ossuaries (β and δ) and the installation of an outdoor altar with skoutelia and inverted stone vessels testify to the importance of ancestor worship. The reading of the

excavation notebooks and the study of the unpublished material made it possible to reconstruct the stratigraphy of some of the rooms, the architectural history of the Tholos A complex, and the associations between various finds (Fig. 2, Reproduction of the excavation notebook Sector I (NE portion) of Tholos A and excavation photos of the same area): among these, and in addition to pottery (Fig. 3, Selections of vessels from MM IIA and MM III from Tholos A), a jewellery and stone seals are listed (Fig. 4, Selection of stone seals from Tholos A).

The Neopalatial Period

The time of maximum use of the tomb is MM III. In TM I the decline in offerings makes the tholos the aggregating point perhaps of a smaller community. At the end of the Neopalatial period (TM IB) Daniela Novaro attributed the creation and deposition of the well-known terracotta models. The models would reproduce a ritual pathway that led the deceased from the burial site (the dance scene), through depersonalization of identities (the scene of the preparation of offerings and the symbolic consumption of liquids or honey), to the reunion phase (the scene of offerings to the deceased) (Fig. 5, Plan of Tholos A showing the finding of the fictile models).

The Postpalatial Period

From the 15th century onwards, despite the fact that the funerary landscape of Crete appears to have changed due to the adoption of new tomb types of Mycenaean origin, Tholos A is still used as a burial site but serves a limited number of individuals. The courtyard is now used for restricted libation ceremonies (note the preference for the deposition of the kylix). The funerary ritual is concentrated within the tholos: analysis of the grave goods reveals a focus on the personal sphere of the deceased. The deposition of seals, jewelry, and personal ornaments in gold, stone, and faience, bronze objects and alabaster, pyxes for the offering of oils and anointing agents should be interpreted in this direction. After an interruption of several centuries, between the 8th and 7th centuries, a few ceramic offerings indicate a form of 'reappropriation' of the tomb for cultic purposes, an act of offering that can be traced back to the recognition of a place of memory, understandable in the climate of reorganization of the festive territory after the Bronze Age.

Concluding remarks

For approximately 600 years, the necropolis of Kamilari weaves a unique relationship with its territory and shapes a funerary space that is sensitive to various socio-political transformations. One aspect that has emerged from our research is the difficulty in proving the necropolis' direct link to the palace of Festòs. It is more likely that it was used by communities that lived scattered in the

surrounding area, according to a territorial model associated with the pre-Palatial Messara and that sees the tholos tomb as a burial place and a pole of aggregation for several groups when following the foundation of the nearby palace, the territory, and rural communities appeared to be expanding rapidly. In TM I, the necropolis operates in a territory that has been transformed once again, by virtue of a political shift towards Haghia Triada and a different religious ideology: in this sense we have proposed the transformation of the tomb into a place of ancestor worship during the phase of the deposition of the fictile models. In TM II and IIIA, Tholos A is once again a burial site, but this umpteenth reoccupation marks the tomb's definitive transition from community to family tomb. After several centuries of abandonment, the still visible tomb of Kamilari exerts its power even in the Geometric period, perhaps due to its monumentality and its association with the other 'ruins' of a distant Minoan past. Eventually, and until its excavation, it is definitively transformed into a place of memories.

Η ΝΕΚΡΟΠΟΛΗ ΤΟΥ ΚΑΜΗΛΑΡΙΟΥ ΣΤΗ ΜΕΣΣΑΡΑ

Luca Girella - Uninettuno
Paola Caloi - Πανεπιστήμιο Cà Foscari της Venice

Ο ιστότοπος και η έρευνα

Η νεκρόπολη του Καμηλαρίου ερευνήθηκε το 1959 για λογαριασμό της Ιταλικής Αρχαιολογικής Αποστολής στην Κρήτη από τον διευθυντή της Σχολής Doro Levi, με τη βοήθεια του Luigi Rocchetti, και δημοσιεύθηκε το 2019 στις Μονογραφίες της Σχολής από τους Luca Girella και Paola Caloi. Αποτελείται από τρεις θολωτούς τάφους: Τον Θόλο Α, τον μεγαλύτερο και καλύτερα διατηρημένο, τον Θόλο Β, από τον οποίο είναι ορατός ο μισός, και τον Θόλο Γ, ο οποίος έχει ερευνηθεί μόνο εν μέρει.

Το συγκρότημα του Καμηλαρίου ιδρύθηκε σε μεταγενέστερο χρόνο από την πιο γνωστή προ-παλαιολιθική νεκρόπολη θολωτών τάφων της Μεσσαράς- στην πραγματικότητα, χτίστηκε το MM IB, ταυτόχρονα με την ίδρυση του Πρώτου Ανακτόρου της Φαιστού. Η μοναδικότητα του Καμηλαρίου στο ταφικό τοπίο της Κρήτης έγκειται τόσο στην ίδρυσή του κατά την εποχή των Πρώτων Ανακτόρων όσο και στη συνέχεια της χρήσης του για σχεδόν 600 χρόνια: από τον 19ο έως το τέλος του 14ου αιώνα (MM IB - TM IIIA2), για να επαναχρησιμοποιηθεί μεταξύ του 8ου και 7ου αιώνα και κατά την ελληνιστική-ρωμαϊκή περίοδο (μόνο ο Θόλος Γ).

Η Θόλος Α στην Προτοπαλαζιακή

Χτισμένη στην MM IB, η Θόλος Α υπέστη προοδευτικές δομικές τροποποιήσεις, που συνδέονται με αλλαγές στο ταφικό τελετουργικό (Εικ. 1, αριστερά, Αεροφωτογραφία της Θόλου Α). Στην αρχική του φάση, ο τάφος αποτελείται από τον κυκλικό θάλαμο, τα βοηθητικά κτίσματα α και β και την αυλή- στη συνέχεια, και στη συνέχεια υφίσταται επεκτάσεις με την προσθήκη νέων δωματίων (δ και γ) προστίθενται και συμβαίνουν μετασχηματισμοί στη(χρήση των δωματίων ως οστεοφυλάκια και αποθηκευτικοί χώροι) (Εικ. 1, δεξιά, Κατασκευαστικές φάσεις της Θόλου Α: α) MM IB- β) MM IIB- γ) MM III και μεταγενέστερες περιόδους). Παρατηρείται επίσης μια όλο και πιο διαφοροποιημένη χρήση της αυλής, με την εγκατάσταση ενός περιβόλου με πόρτα και βωμό.

Προοριζόμενη για ομαδικές ταφές (η ανάκτηση το 2009 των οστικών καταλοίπων που αποκαλύφθηκαν κατά την ανασκαφή επέτρεψε την ανακατασκευή ενός αριθμού νεκρών 22,3 ανά 100 έτη, που φαντάζεται μία ή δύο οικογενειακές ομάδες στη χρήση του τάφου), η Θόλος Α γίνεται (από το MM IIA) το επίκεντρο τελετουργικών δραστηριοτήτων με επίκεντρο την κατανάλωση ποτών, όπως αποδεικνύεται από τη χρήση κεραμικών μορφών (σκουτέλι, κύπελλο, ολλέτα) και τελετουργικών ετικετών τυπικών για τις τελεουργίες του κοντινού κέντρου Festòs. Η μετατροπή δωματίων σε οστεοφυλάκια (β και δ) και η εγκατάσταση υπαίθριου βωμού με skouteli και ανεστραμμένα λίθινα αγγεία μαρτυρούν τη σημασία της λατρείας των προγόνων. Η ανάγνωση των ανασκαφικών τετραδίων και η μελέτη του αδημοσίευτου υλικού επέτρεψαν την ανασύνθεση της στρωματογραφίας ορισμένων δωματίων, της αρχιτεκτονικής ιστορίας του συγκροτήματος Tholos A και των συσχετίσεων μεταξύ διαφόρων ευρημάτων (Εικ. 2, Αναπαραγωγή του ανασκαφικού σημειωματάρου του Τομέα I (BA τμήμα) της Θόλου Α και ανασκαφικές φωτογραφίες του ίδιου χώρου): μεταξύ αυτών, και εκτός από την κεραμική (Εικ. 3, Επιλογή αγγείων από τα MM IIA και MM III από τη Θόλο Α), κοσμήματα, αναφέρονται και λίθινες σφραγίδες (Εικ. 4, Επιλογή λίθινων σφραγίδων από τη Θόλο Α).

Η Νεοπαλαζιακή

Η εποχή της μέγιστης χρήσης του τάφου είναι η MM III. Στην YM I η μείωση των προσφορών καθιστά τη θόλο σημείο συγκέντρωσης ίσως μιας μικρότερης κοινότητας. Στο τέλος της Νεοανακτορικής περιόδου (YM IB) η Daniela Novaro αποδίδει τη δημιουργία και την απόθεση των γνωστών μοντέλων από τερακότα. Τα μοντέλα θα αναπαρήγαγαν μια τελετουργική διαδρομή που οδηγούσε τον νεκρό από τον τόπο ταφής (σκηνή χορού), μέσω της αποπροσωποποίησης των ταυτοτήτων (σκηνή προετοιμασίας των προσφορών και συμβολικής κατανάλωσης υγρών ή μελιού),

στη φάση της επανένωσης (σκηνή προσφορών στον νεκρό) (Εικ. 5, Σχέδιο της Θόλου Α με την εύρεση των πλαστικών μοντέλων).

Η Μεταπαλαζιακή

Από τον 15ο αιώνα και μετά, παρά το γεγονός ότι το ταφικό τοπίο της Κρήτης φαίνεται να έχει αλλάξει λόγω της υιοθέτησης νέων τύπων τάφων μυκηναϊκής προέλευσης, η Θόλος Α εξακολουθεί να χρησιμοποιείται ως χώρος ταφής αλλά εξυπηρετεί περιορισμένο αριθμό ατόμων. Η αυλή χρησιμοποιείται πλέον για περιορισμένες τελετές σπονδών (σημειώστε την προτίμηση για την εναπόθεση της κύλικας). Η ταφική τελετουργία συγκεντρώνεται εντός του θόλου: η ανάλυση των κτερισμάτων αποκαλύπτει μια εστίαση στην προσωπική σφαίρα του νεκρού. Η κατάθεση σφραγίδων, κοσμημάτων και προσωπικών στολιδιών από χρυσό, λίθο και φαγεντιανή, χάλκινων αντικειμένων και αλαβάστρων, πυξίδων για την προσφορά ελαίων και αλοιφών θα πρέπει να ερμηνευθεί προς αυτή την κατεύθυνση. Μετά από μια διακοπή αρκετών αιώνων, μεταξύ του 8ου και του 7ου αιώνα, μερικές κεραμικές προσφορές υποδηλώνουν μια μορφή "επανοικειοποίησης" του τάφου για λατρευτικούς σκοπούς, μια πράξη προσφοράς που μπορεί να αναχθεί στην αναγνώριση ενός τόπου μνήμης, κατανοητή στο κλίμα αναδιοργάνωσης της εορταστικής επικράτειας μετά την εποχή του χαλκού.

Καταληκτικές παρατηρήσεις

Για περίπου 600 χρόνια, η νεκρόπολη του Καμηλαρίου υφάινει μια μοναδική σχέση με την επικράτειά της και διαμορφώνει έναν ταφικό χώρο ευαίσθητο σε διάφορους κοινωνικοπολιτικούς μετασχηματισμούς. Μια πτυχή που προέκυψε από την έρευνά μας είναι η δυσκολία απόδειξης της άμεσης σχέσης της νεκρόπολης με το ανάκτορο της Φαιστού. Είναι πιο πιθανό να χρησιμοποιήθηκε από κοινότητες που ζούσαν διάσπαρτες στη γύρω περιοχή, σύμφωνα με ένα εδαφικό μοντέλο που σχετίζεται με την προ-ανακτορική Μεσσαρά και το οποίο βλέπει τον θολωτό τάφο ως τόπο ταφής και πόλο συνάθροισης διαφόρων ομάδων, όταν μετά την ίδρυση του κοντινού ανακτόρου, η επικράτεια, και οι αγροτικές κοινότητες φαίνεται να επεκτείνονται ραγδαία. Στην ΥΜ Ι, η νεκρόπολη λειτουργεί σε μια περιοχή που έχει μετασχηματιστεί και πάλι, λόγω της πολιτικής μετατόπισης προς την Αγία Τριάδα και μιας διαφορετικής θρησκευτικής ιδεολογίας: με αυτή την έννοια, προτείναμε τη μετατροπή του τάφου σε τόπο λατρείας των προγόνων κατά τη φάση της απόθεσης των φικτών προτύπων. Στην ΤΜ ΙΙ και ΙΙΙΑ, η Θόλος Α είναι και πάλι τόπος ταφής, αλλά αυτή η πολλαπλή επανακατάληψη σηματοδοτεί την οριστική μετάβαση του τάφου από κοινοτικό σε οικογενειακό τάφο. Μετά από αρκετούς αιώνες εγκατάλειψης-παραμέλησης, ίσως λόγω της μνημειακότητάς του ο ακόμη ορατός τάφος του Καμηλαρίου εξακολουθεί να ασκεί τη δύναμή του ακόμη και στη γεωμετρική περίοδο, ίσως λόγω της μνημειακότητάς του και της σύνδεσής του με τα άλλα "ερείπια"

ενός μακρινού μινωικού παρελθόντος. Τελικά, και μέχρι την ανασκαφή του, μεταβάλλεται οριστικά, μέχρι την ανασκαφή του, σε τόπο μνήμης.